

شکرہ ادا کیا جاتا ہے اور مکتوب گرامی ذیل میں نذرِ قارئین کیا جاتا ہے۔

۴۔ دو آہنگ

ناشر : ادارہ اردو، حیدرآباد

مبصر: پروفیسر محمد رضا ملک اہوازی

بنام خداوند جان و خرد :

سرور گرانمایہ، جناب آقای دکتر نجم الاسلام۔

استاد گرامی زبان و ادبیات اردو و زبان فارسی۔

خدمتتان سلام عرض می‌کنم، از اینکه سرفرازم نموده، کتاب ”دو آہنگ“ خویش را بہ بندہ عنایت فرمودید، بسیار بسیار سپاسگزارم، نظر انتقادی این بندہ ناچیز را درباره ی آن استعلام فرمودہ اہد، جائی کہ شما خود ہماں بہ آب ہستید و امثال ما ہمچون تیمم و آنجا کہ آب است نیازی بہ تیمم نیست۔ باوجود این، امثال فرمانِ حضرت عالی را، گستاخی کردہ، کلمہ ی چند خدمتتان عرض می‌دارم۔ نخست آنکہ، نام کتاب بسیار باسماست۔ اگرچہ خود در مقدمہ ی آن صاد قائم فرمودہ اید کہ آن را از جائی دیگر بہ عاریہ گرفتہ اہد، الحق کہ نام دو آہنگ در خورو شایستہ ی موضوع و مفاہیم و زبانہای کتاب می باشد، ہر کس کتاب دو آہنگ را تا بہ آخر بخواند، یا بندہ ہم آواز خواہد شد۔

نکتہ ی دیگر، حسن انتخاب و گزینش حضرت عالی است از ادب یک ہزار سالہ ی ایران، مفاہیمی و مضامینی کہ برگزیدہ اید، صرف نظر از ادب نوع حماسی، حاوی اندیشہ های اسلامی در اشکال و انواع تفرلی، عرفانی و تعلیمی می باشد کہ البتہ بہ دلیل بہترینہا

بودن ابیات انتخاب شده، می توان گفت که حضرت عالی در دریافت ادب فارسی بی داشتن ذوق سلیم و شامی تیز دمت یافته اید -

آنچه کار حضرت عالی را بی ویژه از کارهای دیگران متمایز می سازد مطلب نسوم است و آن برگرداندن اشعار و ابیات مذکور از پارسی بی اردو در شکل منظوم است که البته دشواری این امر از چشم اهل فن و هنر پوشوده نیست - اوزان ابیات مطبوع است، و ازان ترجمه های شما نیز مطبوع - بنده خود منظومی بال جبرئیل علامه دکتر محمد اقبال لاهوری را بی فارسی برگرداندم، اما بی اثر، چرا که برگرداندن در شکل منظوم فردی ذوفنون می خواهد و ما را توان و ذوق این مطالب اخیر نبود، بقول شاعر -

کار هر بز نیست خرمن کوفتن

گاونر می خواهد و مرد کهن

که الحمد لله شما مرد کهن و ذوفنون می باشمید صایر برسر مانیز افکنید تا مانیز چون شما گردیم - مطلب چهارم انتقال کامل تمام زیباتیها تصاویر، مفاهیم و مضامین اشعار پارسی مذکور بی زبان اردو است که توسط جناب عالی با توانائی شگفتی بی انجام رسیده است مگر یکی دو بیت که با عرض معذرت، جسارتاً در ذیل بی امتحان شما رسانیده می شود :

در سخن بود بغیری چو بی راهش دیدم

شد خجل گفت که احوال تو می پر میدم

غیر سے بات جو کرتے وہ ملا رستے میں

هو کے شرسندہ کہا حال ترا پوچھا تھا

که در ترجمه، فعل ماضی استمراری بی ماضی بعید اردو، موجب

نا پدید شدن صنعت حسن تعلیل گشته است -

البته، این احتمال هم است که بنده در فهم ترجمه ی اردوی دوبیت مذکور، ناتوان بوده‌ام. خود بنده معنی بعضی از ابیات فارسی شعرای سبک هندی را که در این کتاب آمده، تمی دانستم که با استعانت از ترجمه شما دریافتم معلوم گشت که ادب فارسی را نزد اساتید زبردست، فاضل و کشته کار در ادب فارسی فرا گرفته اید.

و اما نکته اخیر، قضاوت درباره اینکه ترجمه ی شما در یک فرد و شخص اردو زبان تا چه درجه موجب انگیزه شدن احساسات و تخیلات و تلمذ می گردد، امری است که دریافت آن از فهم و درک بنده ساخته نیست، چرا که این زبان مادری من نیست. با کمال شرمساری، داوری درباره ی آن را به عهده ی اهل زبان می گذارم همچنان که خودتان فرمودید به اهل شعر های دهلی و لکنؤ که بهترین ناطقان و طوطیان شکر خای زبان اردو می باشند.

در پایان خلاصه ی دریافتهای خویش را همراه با شواهد از خود کتاب دو آهنگ در ذیل به استحضار می رسانم:

۱ - مفاهیم و مضامین بطور کامل از زبان فارسی به زبان اردو منتقل شده است.

۲ - تصاویر شعری تمام و کمال انتقال یافته است.

۳ - گاهگاهی از قوافی اصل اشعار در ترجمه بهره برداری شده است.

۴ - گاهگاهی مفهوم در اصل از قول اول شخص مفرد بوده که در ترجمه توسط مترجم با هنر مندی تمام به سوم شخص مفرد و یا اول شخص جمع بدل گشته است و مثال، بیت عثمان چالندهری به شماره ۱۸۳ در صفحه ۱۳۸، کتاب،

کتاب: از بس کہ در کنار همی گیردش نگار
بگرفت بوی یار، رها کرد بوی طین
ترجم: کثرت سے ہم کنار رها چونکہ وہ نگار
مجھ میں ہے بوی یار گئی مجھ سے بوی طین

ہوست میرزا ولی، شماره ۲۲۹ صفحہ ۱۵۷

فاصد مہار رنجش جاناں بہ روی ما

شرمی بدار از دل ہر آرزوی ما

کہ در ترجم جمع متکلم تبدیل بہ متکلم وحدہ گشتہ است۔

فاصد نہ منہ بہ رنجش جاناں کی بات لا

رکھ لے تو ہی مرے دل ہر آرزوی شرم

بیت شماره ۲۵۲، ص ۱۶۹ از میرزا صائب تبریزی۔

سبک رواں بنہاں خانہٴ عدم رفتند

بر آستانہٴ چو نعلین مانسد قالبہا

کہ در ترجم آن، صیغہ ی سوم شخص جمع، تبدیل بہ دوم

شخص جمع شدہ است کہ البتہ این خود نوعی ظرافت و ذوق است:

سبک روی سے نہاں خانہٴ عدم کو چلو

مثال نعل رکھو قالب آستانے ہر

۵۔ ہر از گاہی، ترجم عالی تر از اصل گشتہ است، برای مثال

دو بیت شعر در صفحات ۱۵۲، ۱۵۴ کہ از "مظہر می باشند۔

جان دادہ اند ہسکہ غریبان در این دیار

یک سنگ راہ نیست کہ لوح مزار نیست

در ترجم مفہومش زیبا تر و رساتر بیان شدہ:

تیری گلی میں کتنے مسافر ہوئے تباہ

اب سنگ راہ بھی نہیں ملتا مزار کو

کی کسی پیشتر از وقت مقرر میرد
در شب ہجر اجل کرد نگہبانی من

کہ در ترجمہ -

کب کوئی وقت مقرر سے مرا ہے پہلے
ہجر کی رات اجل میری نگہبان رہی

۷۔ بعضی اوقات ، حالت ترجمہ آزاد دیدہ می شود ، یعنی نہ ترجمہ

تحت اللفظی است و نہ معمولی ، بلکہ چیری فراتراز آن دو۔

حالت مذکور را در زبان فارسی اصطلاحاً ترجمہ آزاد می گویند ،

برای مثال ، نمونہ ہائے در ذیل نقل می کنیم۔

ص ۱۵۲ ، شعر مظہر۔

دماغ عشق نازک تر ز حسن است

ترا رنگ و مرا بو آفریندند

ترجمہ :

دماغ عشق نازک تر ہے ای حسن

تجھے رنگت ، مجھے خوشبو ملی ہے۔

و شعر نظیری در ص ۱۰۲ ، بہ شماره (۴۴۰)

گر زہر کلبنی قسم را نمی نہی

جائی بنہ کہ نالہ بہ گوش چمن رسد

کہ در ترجمہ لفظ ”گوش با“ ظرافت خاصی حذف شدہ است۔

رکھتا نہیں چمن میں اگر تو میرا نفس

ایسی جگہ تو رکھ مرا نالہ چمن میں جائے

و بیت عرفی شہرازی در ص ۱۶۶ ، بہ شماره (۲۴۶)

گمان میر کہ تو چون بگذری جہان بگذشت

ہزار شمع بکشتند و انجمن باقیست